

Illyés Gyula szülőföldjén

Illyés Gyula életének, költői világának, életműve megértésének egyik sarkalatos mozzanata a szülőföldhöz való viszonya. Mit adott a költőnek a szülőföld, a szűkebb és a tágabb gyermekkori környezet, Felsőrácegrespuszta, Sárszentlőrinc, Simontornya, Ozora, Cece, Dombóvár, Bonyhád, egész Tolna vármegye, ahol gyermekeveit töltötte, és ahová később is sokszor és szívesen visszajárt?

Mindenekelőtt anyanyelvet: a magyar nyelv végtelenül pontos és tiszta használatát, a képekre, a metaforákra hajló érzékenységet, a nép lelkületének a nyelvben tükröződő megismerését. A gyermekkori környezetnek köszönheti a család, pontosabban a nagycsalád élményét. Szülők, testvérek, nagyszülők, a tág rokonság tagjai vették körül. Jó volt a szomszéd pusztára hozzájuk szekerezni, velük beszélgetni, náluk meghúzódni. És ott volt körülötte a század eleji dunántúli puszta sajátos világa: a pusztán lakó emberek, a béresek, a cselédek, a gazdák, az iparosok sora, ahol az uradalmi főgépész apának is megvolt a helye, és ott voltak hatásukkal mindazok, akiktől ez a hierarchikus fölépítés függött, az intézők, az ispánok, a bér-lők, a grófok. Illyés igen korán alapos és személyes társadalmi tapasztalatra tett szert. A közvetlen emberi szó, a családi-rokoni asztal körüli beszélgetések, az istállóajtóban kihallgatott történetek viszont történelmi ismereteit gazdagították, a magyar múlt birtokbavételében segítették.

Vegyük mindehhez, hogy életének első tizenöt évét az ország egyik legszebb táján, a lankás tolnai dombok közt, a lassú vizű folyókkal tagolt vidéken töltötte. Amire szeme először rányílt, az az emberméretű, az emberi kéztől megművelt, szép és harmonikus természet volt.

A szülőföld Illyés világképének egyik köz-

ponti jelképe, élet-metaforája. Sors és küldetés, tanú és bizonyosság, egyetlen és pótolhatatlan, ajándék és menedék, otthon és szövettség, megtartó erő és kiröptető fészek.

Hú nevelőim, dunántúli dombok, ti úgy karoltok, hogy nem korlátoztok, nem fogtok rabul, amikor öleltek, ti úgy öveztek, hogy édig emeltek!

– írja a *Jegyzőfüzet* egyik axiomatikus tömör-ségű darabjában.

Hogy mit jelentett Illyésnek a szülőföld, hogy milyen mitikus szerepet töltött be életében a puszta, talán éppen a mitológia, a görög hitvilág segíti megérteni. Itt van szó Antaiosról (a latin változatban Antaeus a neve), a tenger istenének és a föld istenasszonyának fiáról, aki mindaddig legyőzhetetlen maradt, amíg anyjával, a földdel érintkezett. Hiába vágták földhöz ellenfelei, ő éppen attól kapott mindig új erőre.

Illyés fiatalon elkerült szülőföldjéről, előbb Pesten, majd Párizsban élt. De pályáján akárhányszor nehéz, válságos helyzetbe sodródott, sorsfordító események előtt állt, mindig a szülőföldre tért vissza. Valóságosan, egy-egy utazás, rövidebb-hosszabb ott-tartózkodás keretében, és képletesen, a szülőföld élményvilágából merített témák megírása formájában.

Amikor a húszas évek közepén hazatért Párizsból, ahol a szürrealista képzelet iskoláját kijárta, a honi tájékozódást Felsőrácegrespusztán kezdte. Első nagyszabású írói vállalkozása, a *Puszták népe*: vallomás a szülőföldről, a gyermekkorról, a fölnevelő tájról. Amikor 1944–45 nagy sorsfordulata után mérlegre tette a végérvényesen eltűnt múltat, és a jövő lehetőségeit kereste, egy ütött-kopott, a háborúból ittmaradt autóba ült, és a Dunántúlra látogatott,

hogy a földosztás tavaszi életfakadását tanulmányozza. Erről az útról szól *Honfoglalók között* című riportsorozata. És amikor az 1956-os tragédia után ismét fontossá válik az egész magyarság és önmaga számára a „hogyan tovább” kérdése, ismét beveszi magát a pusztába: a megváltozott Rácegres életének tanulmányozásából születik a *Rácegresi füzet* című írása és a *Mozgó világ* című versciklusa; ekkori történelmi számvetésének eredménye az *Ebéd a kastélyban* önéletrajzi visszaemlékezése.

Illyés a szülőföld tartóoszlopaira boltozta költői világát. Újító és megőrző, hagyományok folytatója és maga is hagyományt teremtő, magyar és európai műveltségű, otthon van Tolnában és Párizsban, „szólni tudó más nyelveken is, / hú európaiként / mondandói miatt figyelemre, / bölintásra becsült más népek előtt is...” (*Koszorú*). Gazdag műfaji változatoságot fölmutató életműve egyetlen kicsiny és a világban szétszóródott néphez, a magyar anyanyelvűek közösségéhez köti. De neve olyan erkölcsi erő, hogy a nagyvilág legszelebb terein is róla ítéltetik meg az idegenek népünket.

*

Amikor 1981 nyarán Nagy Lászlóról írt könyvem kéziratát a Szépirodalmi Könyvkiadó elfogadta, *Illés Endre*, a kiadó igazgatója megkérdezte tőlem: nem volna-e kedvem könyvet írni Illyés Gyuláról az Arcok és valóságok sorozatba. – Jövöre lesz nyolcvanéves, és nincs róla szóló, az egész életművet áttekinthető pályarajz... – mondta.

Tudtam, hogy a sorozatban korábban más vállalta az Illyésről szóló könyv megírását, tudtam, hogy a feladat szédítő: nyolc évtizednyi élet, műfajokban is, terjedelemben is hatalmas életmű. Legalább annyira megijedtem a föladatatól, mint amennyire vonzott. Gondolkodási időt kértem. – Ne gondolkodjál – mondta Illés Endre. – Illyéssel már beszéltem, és örülne, ha te írnád meg a könyvet...

A *Puszták népét* tizenhét éves koromban olvastam először. Ugyanakkor került kezembe a Magyar Művészeti Tanács kiadásában megjelent *Irodalmi Diáknaptár*, melyet az 1948-as jubileumi évre Benedek Marcell szerkesztett, s ebben a diáknaptárban olvastam először Illyésről Schöpflin Aladár magvas és igényes méltatását. Azóta kortárs olvasója lettem műveinek. Az egyetem elvégzése után egy évig Dombóváron ugyanabban a gimnáziumban

Illyés, Flóra és Ika Rácegresen,
1962. november 4-én

tanítottam, ahová az elsős gimnazista Illyés járt. Személyesen is megismertem, a *Jelenkor* szerkesztőjeként kéziratot kértem és kaptam tőle, Tihanyban meglátogattam, színdarabjainak pécsi bemutatóin többször találkoztunk... Mindez azonban roppant kevésnek látszott a róla szóló könyv megírásához. A munkát műveinek újraolvasásával kezdtem, aztán arra gondoltam, hogy jó volna a valóságban is bejárni gyermekevei tájait: a műveket a valósággal szembesíteni, a művekben megörökített képekre a kézzelfogható látványt rávetíteni.

Mivel Nagy Lászlóról szóló könyvem íráskor a költő szülőföldjének bejárásához a legtöbb segítséget a veszprémi könyvtárosoktól kaptam, most is a Tolna Megyei Könyvtárhoz fordultam. A terep ismeretével rendelkező kisértőt és járművet kértem. *Lovas Henrik*, a könyvtár igazgatója szívesen segített. *Miszlai Sarolta*, a könyvtár munkatársa készítette elő az utazást, levelezett, embereket kért meg a találkozásra, és ő volt néhány napig a kísérőm.

Miszlai Sarolta sajnos már nem olvashatja ezeket a sorokat: a közelmúltban, hosszú és súlyos betegségben, fiatalon meghalt. Hogy Illyésről szóló könyvemnek éppen az első, *A pusztától Párizsig* című fejezete olyan adatgazdag, részletesen elemző, az életművet a tápláló forrásokhoz visszagyökerező lehetett, azt jórészt az ő segítségének köszönhetem. Miszlai Sarolta maga is érintett volt a témában: édesapja volt *Miszlai István* tanár, később a Tolna Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, aki Sárszentlőrincről származott, amiért Illyés „földijének” tekintették, s aki élete végéig személyes kapcsolatban állt Illyéssel, ahogyan ezt Illyés

1948 és 1961 között Miszlai Istvánnak írt számos levele tanúsítja.

Az utazást Felsőrácegrespusztán kezdtük: megálltunk a szülőház helyén, benyitottunk a pusztai elemi népiskola tantermébe, melyet hajdan vasárnaponként a padok megfordításával az istentisztelet színhelyévé alakítottak át. Jártunk Pálfán, ahol a plébánián megkerestük Illyés keresztelési anyakönyvi bejegyzését. A sárszentlőrinci tanácsházán őrzik az állami születési anyakönyveket: ezeket is felütvettük. Nagydorogon *Tóth Lajossal* beszélgettem: Rácegresen született, szüleivel és a kiterjedt rokonsággal szoros kapcsolatot tartott a költő. Illyést az ötödik elemi iskolai osztályba Simontornyan írárták: útját ide is követtük, sajnos, az iskolában nem találtunk a régi évekre vonatkozó följegyzéseket. Simontornya Ozora és Cece között fekszik. Ozora az apa családjának szellemét lehel, Cece, a család másik végvára az anya szüleinek kikötőhelye. A diák a karácsonyi és a húsvéti szüneteket, a nyári vakációkat többnyire a két helységben töltötte. Utazásunk a költő életútját követte: a simontornyai elemi után Illyést előbb a dombóvári, majd a bonyhádi gimnáziumba írárták szülei. Mi is előbb Dombóvárra, hajdan a megye legpolgárosultabb kisvárosába, majd Bonyhádra, a soknemzetiségű településre mentünk. A dombóvári gimnáziumban nagy megbecsüléssel mutatták meg a jogelőd, a királyi katolikus főgimnázium első osztályos iskolai anyakönyvét az 1913–14-es tanévről, benne az Illyésre és osztálytársaira vonatkozó adatokat. Bonyhád más arcú dunántúli-tolnai kisváros: mai gimnáziuma az evangélikus főgimnázium utóda. Illyés szálláshelye az első évben az internátusban volt, a második évben a Szent József utcában (ma József Attila u. 4.) lakott. Megkerestük ezeket a helyeket is, és kinéztünk annak az első emeleti osztályteremnek az ablakán, amelyen, ha Illyés kitekintett, keletre, a „ragyogó koszorúval” övezett völgyeségi tájra látott.

Az anyaggyűjtő, terepbejáró út kitűnően sikerült, mindenütt vártak, segítőkész helyi emberek fogadtak, a keresett dokumentumokat hamar megtaláltuk. Az útegyengető könyvtáros pontosan tudta, hogy mire, milyen forrásokra van szüksége annak, aki egy író szellemi forrásvidékét, gyermekeveinek színhelyét akarja megismerni.

Illyés tizennégy éves korában hagyta el Tolnát, de életében még számos alkalommal visszatért ide. A valóságos térkép, a földrajzi táj

és a szellemi térkép, a művek sora most már nyitva volt előttem: arcokat, neveket, helységeket, távolságokat, épületeket, eseményeket tudtam érzékelni és azonosítani, térben és időben pontosan elhelyezni. Az utazás után a munka másik része következett, az írás, a megfogalmazás.

★

A kézirat 1982 nyarán elkészült, Illyés és Flóra elolvasták, és jóváhagyó szavukkal, beleegyezésükkel nyomdába került. 1982 novemberében, a pesti Fészek klubban rendezett születésnap ünnepség műsorában, melyet a nyolcvanéves költő tiszteletére az írószövetség rendezett, a kézirat egyik rövid részletét, a „harmadik befejezést” olvastam föl.

A költő méltó köszöntésére szülőmegyeje is készült. A szekszárdi múzeumban *Puszták népe – puszták világa* címmel kiállítás nyílt, majd november 9-én az írószövetség költői szakosztálya – a *Dunatáj* szerkesztőségével, a megyei könyvtárral és a múzeummal közösen – irodalmi ünnepséget rendezett. Az irodalmi est műsorából, valamint a kiállítás anyagából *Illyés és a puszták népe* címmel – a megyei könyvtár támogatásával, *Vadas Ferenc* múzeumigazgató szerkesztésében – kis füzet jelent meg.

A Tolna Megyei Könyvtár szellemi műhelyében a nyolcvanéves író tiszteletére önálló kiadvány készült. *A szülőföld vonzásában* című könyv – szerényen – ajánló bibliográfiának mondja magát, valójában sokkal több annál: Illyés tolnai kapcsolatainak gazdagon dokumentált föltárása. *A Hargitai Anikó* és Miszlai Sarolta által összeállított, a megyei könyvtár kiadásában s a könyvtárigazgató előszavával megjelent munka a legfontosabb életrajzi adatok és néhány irodalmi szemelvény közlése mellett Illyés tolnai kapcsolatait bontja ki. Válogatást ad a szülőföldhöz kötődő írásokból, majd hét kortárs – *id. Hadfy Béla, Miszlai István, László Antal, Lakos József, Kaszás Imre, Csányi László* és *Tóth Lajos* – forrásértékű visszaemlékezését közli a költővel való kapcsolatokról. A kiadványt Illyésnek Tolna megyébe írt tizenhárom levele és a tolnai látogatásokat dokumentáló tizenöt fénykép egészíti ki.

Illyés se a róla szóló könyv, se az előtte tisztelgő Tolna megyei könyvtári kiadványok megjelenését már nem érthette meg. 1983. április 15-én meghalt. Elkezdődött a költő második élete, a halála utáni idő: az értékek megör-

zésének és tudatosításának, a hagyományok ápolásának és ébrentartásának a korszaka.

1984. november 2-án Simontornyán annak az épületnek a falára, amelybe egykor elemi iskolába járt, emléktábla került, *Borsos Miklós* alkotása. Ugyanaznap a várban *Szülőföldem* címmel Illyés Gyula emlékkiállítás nyílt. Az avatóbeszédet *Pozsgay Imre* mondta. A múzeumavatást irodalmi est követte: a *Fodor András* szerkesztette műsorban a pályatársak tisztelegtek Illyés szelleme, költői és emberi nagysága előtt. Az ünnepségen elhangzott beszédeket, valamint az irodalmi est anyagát – néhány értékes fotódokumentummal kiegészítve – a szekszárdi múzeum *In memoriam Illyés Gyula* címmel önálló füzetben megjelentette. A simontornyai ünnepségekre a Tolna Megyei Múzeum *Szülőföldem* címmel a *Puszták népe* kéziratából hasonló kiadást jelentett meg. A kötetet számos ritkaságszamba menő, itt először publikált kép gazdagítja.

A következő év a költő előtti tiszteletadásnak új alkalmát teremtette meg Tolnában: 1985. október 31-én az ozorai általános iskola fölvette a költő nevét. Avatóbeszédet *Aczél György* mondott.

*

1986 februárjában a Tolna Megyei Könyvtár igazgatója, Lovas Henrik szobájában ülök. Illyés és a könyvtár kapcsolatáról, a költő tolnai látogatásairól beszélgetünk, az igazgatót Illyéshez fűződő személyes emlékeiről faggatom.

– Miszlai István előbb polgári iskolai és gimnáziumi tanár, majd a szabadművelődési központ tisztségviselője, később diákokotthon-igazgató lett, végül itt kötött ki, a megyei könyvtárban – mondja Lovas Henrik. Kevesen tudják, Miszlai költő volt, 1933-ban verseskötete jelent meg. Amikor Illyés az *Ozorai példa* című drámáját írta, az anyaggyűjtéshez Miszlai István és az akkori Tolna megyei Levéltár igazgatója, *dr. Hadnagy Albert* segítségét kérte. Ebben az ügyben több levelet váltottak. Amikor 1960 tavaszán Illyés Tolnába látogatott, Miszlai készítette elő az utazást. Ebből a látogatásból született a *Rácegresi füzet* című írás, „s egy vers, az egésznek a magva, arról, amire az egresiek újra meg újra megkértek, hogy csináljunk valamit a villanyuk dolgában” – írta Illyés egyik levelében Miszlainak. Lány, Sarolta, akit itt mindenki Csöpinek, Csöpikének becézett, apjától kapta az indítást az

Illyés iránti tiszteletre és szeretetre. Apja halála után ő folytatta és ápolta a könyvtárban az Illyés-kultuszt... A 60-as években egyébként Illyés kétszer járt Tolnában: 62-ben volt a villanyavatás Rácegresen, 67-ben pedig Szekszárdon ő mondott beszédet a Babits-emlékház felavatásakor. Ilyenkor a könyvtárba is be szokott jönni.

– Még Illyés életében – szólok közbe – *Szülőföldem* címmel televíziós film készült a költővel Tolna megyében. Akkor már te voltál a könyvtárigazgató, és úgy tudom, sok segítséget adtatok a film elkészítéséhez, sőt a filmben magad is szerepelsz.

– Nagyjából abban az időben, 1981 szeptemberében, amikor te Miszlai Csöpivel kerestél Illyés Tolna megyei nyomait, és anyagot gyűjtöttél könyvedhez, én a megyébe látogató Illyést és feleségét, valamint a tévéket kalauzoltam. Ez alkalommal Illyés feleségével együtt ellátogatót Simontornyára, Ozorára, Rácegresre, Sárszentlőrincre, Szekszárdra és Dombóvárra. Tengelicen, ahol a szállása volt, találkozott a megye vezetőivel. Illyés ekkor már fáradt volt. A filmet egyébként *Major Sándor* szerkesztette és *Magyar József* rendezte. Közreműködtünk a film előkészítésében, és a főlvételeket is végigkísértem. A film hamarabb készült, mint a könyved. Ezt még látta Illyés.

– A könyvtár mit tesz ma Illyés emlékének ápolásáért?

– A nyolcvanadik születésnapra szántuk *A szülőföld vonzásában* kiadását. Halála alkalmával külön ajánló bibliográfiát jelentettünk meg. Anyagilag támogatunk a múzeumi füzetek sorozatában megjelent *Illyés és a puszták népe* című kiadványt. Segítettünk a simontornyai várban megrendezett Illyés-emlékkiállítás anyagának összeállításában.

– Tervek?

– A múzeum hasonló kiadásban készülni szeretne a *Rácegresi füzetet*. Mi Illyés műveinek első kiadását helyismereti gyűjteményünkben külön kezeljük. Összes művei több példányban az olvasók rendelkezésére állnak. Miszlai Sarolta után most *dr. Töttös Gábor* gondozza és kutatja Illyés tolnai kapcsolatait. Hogy mit talált, tőle kérdezd meg... Mit mondhatnék még? Nemrég Rácegrespusztán, a szülőház helyén *Sára Sándor* kezdeményezésére kopjafára emlékeztető faragott emlékoszlopot állítottak. Az oszlopot egy erdélyi fafaragó készítette. A múzeum azt szeretné, ha a régi pusztai iskolát, a tanítói lakást, a kápolnát, a

haranglábat a régi állapotnak megfelelően helyreállítanák, és a falak között irodalmi, helytörténeti kiállítás lenne. Ezt az elgondolást mi is támogatjuk és sürgetjük, mert akkor az egyik helyiségben klubkönyvtárat rendeznénk be... A legnagyobb álmunkat nehezen fogalmazom meg. A megyei tanács művelődési osztályán már előterjesztés született, hogy könyvtárunkat Illyés Gyuláról nevezzék el. Jelenleg roppant zsúfolt körülmények között dolgozunk. A padlásteret is már raktárnak alakítottuk át. A könyvek lassan kiszorítják a könyvtárból az embereket. Az a tervünk, hogy az udvar beépítésével új épületszárnyal bővül a könyvtár. A megyei kulturális beruházások között az első helyre tették a tervet. Az új épület elkészülte volna az a méltó alkalom, hogy a könyvtár fölvegye Illyés Gyula nevét.

– Van valamilyen személyes emléked Illyésről?

Lovas Henrik az íróasztal fiókjába nyúl, és egy törött pengéjű, öreg zsebkést vesz elő.

– Itt őrzöm a fiókomban... Még Miszlai Csöpivel küldte el Illyés. Szarvasagancsból van a nyele, és törött a pengéje. Úgy hívják, Börcsök bicska. A híres szekszárdi Börcsök késes készítette. A penge megmaradt tövénél még olvasható a név utolsó három betűje: SÖK. Azt szerette volna Gyula bácsi, hogy a törött penge helyett csináltassunk bele újat. Legendás bicska ez, családi hagyomány fűződik hozzá, úgy tudom, egyik nagypjától kapta még gyerekkorában. Amikor a bicska hozzám került, a Börcsök késes leszármazottai közül már senki sem űzte a késes mesterséget. Most pedig Illyés is halott. A bicskát persze megőrizzük. Egyszer üvegvitrinbe kerül majd, és talán jó lesz az ozorai várba tervezett Illyés-múzeum számára.

Dr. Töttös Gábort a megyei könyvtár helytörténeti szobájában keresem föl.

– Megtaláltam Illyés első írását a Tolna megyei sajtóban – mondja örömmel a helytörténetész. – Az írást a Tolna Megyei Hírlap 1942. március 21-i száma közölte. A cikk címe: *Mentsük meg elkallódó pusztai tehetségeinket!* Ez az első írás, melyet Illyés a Tolna megyei sajtó számára küldött. „Első alkalom, hogy szűkebb szülőföldemnek írok” – mondja maga a cikkben. A pusztai és a falusi tehetséges gyerekek taníttatása érdekében emeli föl a szavát, s a tehetséggondozó mozgalom további helyi támogatását sürgeti. „Szívből üdvözlöm azokat, akik most Dombóváron is felkarolták a mozgalmat, amennyire tudják, gátat vetnek

ennek az örült pazarlásnak” – írta. A cikk fölhívja a figyelmünket, hogy meg kellene alaposabban vizsgálni, kik voltak azok, akik Dombóváron 1942-ben felkarolták a pusztai tehetségek gondozását. Egyáltalán: a jelenleginél jóval többet kellene tudnunk a pusztai és a falusi tehetségek gondozására indított mozgalom tolnai múltjáról...

*

Egy könyvtár nagyon sokféle módon szolgálhatja az olvasás, az irodalom, a könyv ügyét, ápolhatja a helyi irodalmi emlékeket és hagyományokat. Nem a könyvkölcsönzés valamely nagyobb könyvtár egyetlen feladata. A könyvtár akkor is jelentős művelődési tevékenységet folytat, ha ajánló bibliográfiát szerkeszt, múzeumi kiadványt támogat, ha egy monográfia anyaggyűjtéséhez vagy egy film elkészítéséhez ad segítséget, ha nevet választ, ha klubkönyvtárat rendez be, ha az igazgató a fiókjában egy törött pengéjű bicskát őriz, ha munkatársa rálapoz a korabeli sajtóban a nagy író elfeledett írására... A Tolna Megyei Könyvtárban mindezt megtaláltam. Mindezzel a műveltség, az irodalom, a könyv jelentését teszi tartalmasabbá az ember számára. Az olvasót visszavezeti bölcsőhelyéhez, megajándékozza a szülőház, a szülőföld élményével.

*

Szülőföld, szülőház, bölcsőhely – olyan fogalmak, amelyekről manapság sokan azt vélik, hogy – Illyés kifejezésével – „emléksárrá” váltak, a múlt rekvizitumai közé sorolhatók. Ma babaasszony helyett orvos és képzett szülésznő segíti világra az embert, faragott bölcső helyett francia gyártmányú gyerekkocsi ringatja az újszülöttet, s a személyi igazolványokban egyre ritkábban szerepel szülőhelyként az a helység-név, ahol gyerekkorukat töltik a fiatalok.

Szülőföld, szülőház, bölcsőhely – devalválódott, értékét veszített fogalmak lennének tehát?

Amikor az ötvenes években Illyés egy alkalommal Felsőrácegrespusztára látogatott, azt tapasztalta, hogy szülőházát – a pusztát más épületeivel együtt – lebontották, tégláit szét-hordták és a közelben felhúzott új házakba falazták. Ezt írta akkor: „Eszem ágában sincs sajnálni azoknak a nyomorúságos falaknak az eltűnését. Őszintén örülök a buta anyag átalakulásának. Jól esik tudnom, hogy szülőházam téglái fél kilométerre ide egészséges házak

alapfalaiban sorakoznak, s külön jólesik, hogy nem tudom, melyikében is vannak. S azt gondolom, valamiképp így kell az elemekre szétzedett múltból nekem is építkezmem.”

Bizonyára nem minden fájdalom nélkül írta le ezeket a sorokat. De nem feleselt a változással; az átalakulásra, a továbbélésre, az új falak fölhúzására szavazott.

A szülőföld ma is erkölcsi érték, szellemi megtartó erő. A szülőföld ma is anyanyelvet, a család élményét, történelmi és társadalmi ismereteket, tapasztalatot, természeti környezetet ad. Olyan értékeket, amelyeket a teljes és harmonikus élethez a huszonegyedik század embere sem nélkülözhet. A szülőföld ma is és

minden ember számára olyan érték, amilyen Illyésnek volt.

Az igazán jelentős és maradandó életműveknek nemcsak emberfölötti röptük, megcsodálható értékük, küklopsz-kövekből épített faluk, megbámulni való méretük van, hanem mindannyiunkhoz szóló tanulságuk is.

★

Illyés életművének egyik legidősebb üzenete és tanulsága: ma is csak „az elemekre szétzedett múltból”, megbecsült, valódi értékeinkből, a szülőföld adományaiból építkezhetünk.

Tüskés Tibor

Lapozgató

Hogyan nem szabad mélyinterjút csinálni? Leginkább erről szól *Jakab Zoltán* tanulmánya, amely *A mélyinterjúzás technikájáról* címmel jelent meg a *Tömegkommunikációs Kutatóközpont* gondozásában. A kérdező szerepével foglalkozik, és tanulságos tipushibáit fedi fel. Az oldott beszélgetés nem jelenthet zavarosságot vagy privatizálást, fölösleges egyszerre több kérdést föltenni, vagy bosszantani a kérdezettet. A tanulmány lényege végeredményben azonos az egyik fejezetcímmel: „a kérdezett is ember.” A vizsgálat szempontjából is érdemes szem előtt tartani a sajtóetika – általában az etika – szabályait, akkor lesz hiteles a felmérés, ha sikerül valódi, őszinte kapcsolatot teremteni a kérdezőnek a kérdezettel. (40 l. ár nélkül)

Valkó Emőke Rádió-, magnetofon- és lemezjátszó-ellátottság. Az otthoni zenehallgatás lehetőségei címmel tett közzé tanulmányt. A szerző 1982-ben *Malecz Attilá*-val és *Strém Kálmán*-nal végzett országos zene-szociológiai felmérést az egész felnőtt (18 éves és idősebb) népességről egy négyezer fős or-

szágos reprezentatív minta alapján. A felnőttek körülbelül felének egyáltalán nincs lehetősége élőzene hallgatására, tehát kizárólag otthon hallgatnak zenét. Ugyanez a réteg az, amelynek magnóra és lemezjátszóra sem telik, a rádió az egyetlen zenehallgatási lehetősége (az esetek többségében URH sáv nélkül). Ahol több rádiókészülék is van a családban, ott a családtagoknak alkalmuk nyílik arra, hogy a háromféle műsor közül azt hallgassák, amit szeretnek; a családok 56 százaléka rendelkezik ezzel a lehetőséggel. A rádióellátottság és a családok anyagi helyzete szorosan összefügg. A legjobb a vezetők és értelmiségiek, a legrosszabb a mezőgazdasági fizikai dolgozók és a segédmunkások készülékellátottsága. A rádióhallgatásra fordított idő a különböző csoportokban hasonló, hiszen azért, mert több rádiója van valakinek, még nincs több ideje. A felnőttek mindössze 10 százaléka hallgat ritkán (nem minden nap) rádiót, 2 százaléka választotta azt, hogy nem szokott rádiót hallgatni. 1984-ben a felnőttek 51 százaléka rendelkezett magnetofonnal, 39 pedig lemezjátszóval. Rádiója, magnója és lemezjátszója is a lakosság egynegyedének van. (Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1985. 77 l. ár nélkül)